

TÁRSADALMI INTEGRÁCIÓ

Az egyenlőtlenségek, az együttműködés, az újraelosztás és a hatalom szerkezete a magyar társadalomban

Nemrégiben látott napvilágot az MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Szociológiai Intézete és a Belvedere Meridionale Kiadó közös gondozásában Prof. Dr. Kovách Imre, a MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Szociológiai Intézet tudományos tanácsadója, valamint a Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kar Szociológia és Szociálpolitika Tanszék egyetemi tanárának szerkesztésében a magyar társadalom integrációjával foglalkozó újabb kötet.¹

A könyv a bevezetőt követően négy nagyobb szerkezeti egységre tagolódik, melyek az *Integrációs mechanizmusok, Rétegződés és integráció, Normák és értékek*, valamint *Kapcsolatok* címeket viselik, és a teljes kötet összesen 12 tanulmányt foglal magába. A tanulmányok kutatási alapját az OTKA/NKFIH Országos Tudományos Kutatási Alapprogramok *Integrációs és dezintegrációs folyamatok a magyar társadalomban* című kutatás adta.

A bevezető fejezetben (*Fogalmak és a megközelítések*) Kovách Imre és szerzőtársai az új társadalmi jelenségek vizsgálatához az integráció és dezintegráció fogalmait választották elméleti keretként, melyet elsősorban az újonnan reflektorfénybe került társadalmi változások, társadalmi egyenlőtlenségek, illetve az ezeket kiváltó okok, valamint mechanizmusok megértésének igénye motivált. A szerzők a magyar társadalom integrációjának, illetve dezintegrációjának kutatását hat altéma köré szervezték: intézmények és integráció; munkaerő-piaci integráció; normák, értékek, politika; rétegződés és integráció; hálózatok, kapcsolatok és kisközösségek; valamint területi integráció. A kutatók véleménye szerint e hat altéma több ponton is képes kiegészíteni az integráció fogalmát, valamint az integrációs mechanizmusok kérdéskörét.

A kötet bevezető tanulmánya, amely a kötetben szereplő további tanulmányok nagy részének elméleti alapját is adja, Kovách–Hajdu–Gerő–Kristóf–Szabó szerzőcsoport révén *Az integrációs*

modell címet viseli. Ez a munka egy átszerkesztett és kibővített változata ugyanezen szerzők által jegyzett tanulmánynak, amely 2016-ban jelent meg a Szociológiai Szemlében. A mű az integráció mérésére létrehozott, úgynevezett integrációs modellt mutatja be, valamint arra keresi a választ, hogy ez a modell és a magyar társadalom rétegződésének elemzésére korábban létrehozott modellek között milyen összefüggések írhatóak le. Az elemzésekhez a fentebb már említett OTKA-kutatás adatfelvételeit használták a szerzők, melyre 2015-ben került sor. A modell hét integrációs csoportot különböztet meg: 1. Kapcsolatgazdag, politikailag aktívak. 2. Lokálisan integráltak. 3. Munkaerőpiacon integráltak. 4. Rendszerintegráltak. 5. Gyengén integráltak. 6. Normakövető dezintegráltak. 7. Dezintegrált kirekesztettek. Majd a tanulmány a hét integrációs csoportot részletesen bemutatja, és három korábbi modellel össze is hasonlítja.

A kötetet indító tudományos munka összegzőként kiemeli, hogy a kutatás eredménye szerint a magyar társadalom két szegmense (legfelső – legalsó) között a különbség tovább nőtt, a leghátrányosabb csoportnak a dezintegrált kirekesztettek tekinthetők, akiknek aránya magasabb, mint amit az eddigi szegénységet és kirekesztettséget mérő kutatások jeleztek. A kutatók megállapítása szerint: „A mai magyar társadalomban a szegényeknek nincsenek a társadalmi hátrányok kezelésére és enyhítésére szolgáló, együttműködést is magukba foglaló egyéni, családi és csoport szintű stratégiái. *A szegények szolidaritása, összefogása a múlté, amelyet a végletes individualizáció és atomizálódás váltott fel*” (45 old.).

A kötet első, nagy szerkezeti egysége *Integrációs mechanizmusok* címet viseli, amely négy tanulmányt foglal magába. E szerkezeti egységet indító tudományos munka Czibere–Gerő–Kovács: *Újraelosztás és integráció* címmel jelent meg. A munka kifejezett célja „a jóléti redistribúció, a társadalmi tagolódás és az integráció összefüggéseinek érzékeltetése” (53. old.). A hazai redistribúció három típusát különbözteti meg a dolgozat, a jóléti redistribúciót, a projektalapú redistribúciót, valamint a rekombináns redistribúciót. A tanulmány egyik újdonsága, hogy a jóléti redistribúció mellett a fentebb már említett két (új) redistribúció-fogal-

1 A mű teljes címe: Kovách Imre [szerk.] *Társadalmi integráció. Az egyenlőtlenségek, az együttműködés, az újraelosztás és a hatalom szerkezete a magyar társadalomban*. MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Szociológiai Intézet – Belvedere Meridionale Kiadó, Budapest – Szeged, 2017., 378 oldal.

mat vezet be, és alkalmazza az újraelosztás elemzésénél. Czibere–Gerő–Kovách kutatása kísérletet tesz annak illusztrálására, „hogyan állami újraelosztás hogyan nyúlhat túl az adók és járulékok beszedésének és kiosztásának vagy a projektpénzek elosztásának világán” (111. old.).

A második tanulmányt Gerő Márton és Szabó Andrea jegyzi *A társadalom politikai integrációja. A politikai értékcsoportok* címen. A szerzőpáros a magyar társadalom integrációját a politikai vezérek felől, tömegkommunikációs formákban érkező erőteljes politikai hatások szemszögéből elemzi. Véleményük szerint a személyes politikai részvétel nem egyszerűen egy cselekvést fejez csak ki, hanem „azt a módot, ahogyan a rendszerintegráció talán legfontosabb területéhez kapcsolódunk” (117. old.). A tanulmány egyben képet mutat a politikai kommunikáció szerepéről, a politikai vezetők megítéléséről, a politikai kommunikáció által prezentált veszélyekről és ellenségképekről is. Gerő és Szabó vizsgálatai alapján elmondható, hogy a magyar társadalom politikai integrációja felemás képet mutat. A jelenlegi magyar társadalomban – a szerzők állítása szerint – nem vezetők, hanem egyetlen kiemelkedő vezér integrál, de ő is erre csak a saját táborában képes. Záró megjegyzésük szerint, a politika nagymértékű elutasítása alapvetően két utat nyithat meg: „Egyrészt a kivonulást, ami a fiatal és képzett rétegek számára egyet jelenthet a tényleges, országhatáron kívüli munkavállalással, esetleg letelepedéssel, míg más, alacsonyabb státuszú csoportoknál a teljes apolitikussá válást” (150. old.).

A harmadik munka Hajdu Gábor és Megyesi Boldizsár tanulmánya *Társadalmi tőke, társadalmi struktúra és társadalmi integráció* címen. Kutatásukban azt vizsgálták meg, hogy az integrációs modell, valamint az úgynevezett klasszikus rétegződés- és struktúramodellek egyes társadalmi csoportjainak társadalmi tőkéje hogyan különbözik. Vagyis, hogy az egyes társadalmi csoportok eltérő típusú társadalmi tőkével rendelkeznek-e vagy sem. A szerzőpáros kutatási eredményei három pontban foglalhatók össze. Egyrészt a kutatás bizonyította, hogy a társadalmi tőke struktúraképző változónak tekinthető, s mint ilyen fontos jelzőeszköze lehet a társadalmi integráció leírásának. Másrészt a kutatás elemezte a különböző társadalmi csoportok társadalmi tőkével való ellátottságát. S harmadrészt a munka rámutatott a társadalmi tőke jelzésére alkalmas változók, valamint az integrációs modellben használt többi változó közötti összefüggésekre. Megállapításuk szerint a „társadalmi tőke a magas státuszúak és a

felsőfokú végzettséggel rendelkezők körében a legmagasabb... Ezzel párhuzamosan az alacsony végzettségűek, azaz a legfeljebb általános iskolai végzettséget szerzők és az alacsony státuszúak körében kifejezetten alacsony a társadalmi tőke mértéke” (173. old.).

Az első szerkezeti egységet záró tanulmány Csizmady–Csurgó–Kovách–Megyesi munkája *Területiség és társadalmi integráció* címen. A dolgozat a magyar társadalom integrációját, illetve dezintegrációját a területiség figyelembevételével elemzi. A szerzők bemutatták az integrációs modell által definiált különböző integrációs csoportok térbeli elrendeződését. A kutatás egyik nagy eredménye a kisvárosokban élő, magasabb végzettséggel és ezáltal magasabb jövedelemmel is rendelkező, de az agráriumhoz valamilyen szálon köthető társadalmi csoport azonosítása, amely erősen integrált, és egyben intenzív magas- és újkultúra-fogyasztással jellemezhető.

A kötet második szerkezeti egységét, a *Rétegződés és integráció* című részt, Kovách Imre, Kristóf Luca és Szabó Andrea tanulmánya nyitja meg *Társadalmi integráció és társadalmi rétegződés* címmel. A tanulmány megismerteti olvasóját az integrációs modell létrehozásának módszerével, továbbá az integrációs, valamint az integrációs és a normatív-funkcionalista modellek (INF-modell) összevonásának eredményeivel, végül pedig az integrációs csoportok leírásával. A szerzők kutatási eredményeikre támaszkodva határozottan állítják, hogy „bár az integrációs modellek előállítására nem egyszerű kutatási feladat és használatuk további munkákat és finomítást igényel, mégis megtaláltuk azt a modellt, amellyel a magyar társadalom integratív és rétegződési viszonyai egyaránt kifejezhetők” (236. old.).

E második, rövid szerkezeti egységet Huszár Ákos és Sik Endre tanulmánya zárja *Rétegződés, szegmentáció, prekariátus* címmel. A szerzőpáros (bevezetőjükben) azzal érvel, hogy bár a hagyományos foglalkozási modellekkel szemben megfogalmazott kritikák – ilyen található a kötet munkái között is – részben jogosak, ugyanakkor ők úgy vélik, hogy ezek a modellek „a társadalmi struktúra, illetve rétegződéskutatás fontos és megkerülhetetlen eszközei maradnak ezek után is” (239. old.). Huszár és Sik, vizsgálataik alapján, a magyar munkaerő-piacot egy hármas szegmentációs modellként vázolják fel. Ebben a modellben megkülönböztetnek egy szekunder szegmenst, amely képzettséget nem igénylő munkahelyeket foglal magába, és

kedvezőtlenebb alkalmazási feltételeket kínál. Továbbá a gyári szakmunkán alapuló primer alsó, és az inkább hivatalhoz és szellemi munkához kötődő primer felső szegmenseket. A szerzőpáros igazolva látja azt is, hogy a szegmentációs elmélet jó eszközt kínál a prekariátus csoport meghatározására, illetve operacionalizálására, továbbá lehetőséget biztosít e csoport empirikus vizsgálataihoz.

A harmadik szerkezeti egység *Normák és értékek* címet viseli, és az egységen belül további két tanulmány kapott helyet a kötetben. Kristóf Luca és Szabó Andrea munkája *Társadalmi integráció és fogyasztás* témáját járja körül. A társadalmi integráció és a fogyasztási szokások összefüggéseit vizsgálták. Arra a kérdésre keresték a választ, vajon a társadalmi integráltságuk szerint elkülönülő csoportok különböznek-e fogyasztási szokásaikat tekintve is. Vizsgálatukhoz a fogyasztás három dimenzióját, egy anyagi és két kulturális fogyasztási indexet képeztek. Az anyagi javakkal kapcsolatos fogyasztást mérő indexet vagyoni életstílusnak nevezték, a kulturális fogyasztási indexek esetében pedig az egyiket magaskultúra-fogyasztás indexként (színházba, múzeumba, operába járás, könyvolvasás, stb.), a másikat újkultúra-fogyasztás indexként (számítógépes játékok, internetezés, barátokkal való találkozás) határozták meg. A szerzőpáros vizsgálati eredményei között megemlíti, hogy a magaskultúra fogyasztása egyértelműen összefügg az egyén foglalkozásával. Hozzáteszik: „a szellemi, illetve a fizikai munkát végzők ebből a szempontból még napjainkban is elkülönülő kulturális milióhoz tartoznak” (279-280. old.).

Az egységet záró tanulmányt Koltai Júlia, Kristóf Luca, valamint Simonovits Bori szerzőhármas jegyzi *Normák, értékek, integráció. A segítői hajlandóság társadalmi tényezői – egy kérdőíves kísérlet eredményei* címmel. A szerzők egy úgynevezett kérdőíves (vignettás) kísérlet eredményeiről számolnak be munkájukban, amelyben hipotetikus, hétköznapi segítségnyújtási helyzetekkel szembesítették a válaszadókat. A tanulmány célja alapvetően annak feltárása volt, hogy milyen tényezők befolyásolják az emberi segítségnyújtást bizonyos helyzetekben. A kísérlet pozitív eredményének tekintik a kutatók, hogy a vizsgálat során a segítségnyújtási norma erősnek bizonyult, a segítségnyújtási hajlandóság az esetek többségében nem volt szelektív. Ugyanakkor a szakemberek elismerik, van „egy olyan társadalmi csoport, a roma kisebbség, melynek tagjai jóval kevésbé magától értetődően kapnának segítséget” (301. old.). Továbbá a kutatásból kiderül még az is,

hogy az integráció intézményes aspektusaiban nincs akkora különbség város és vidék között, viszont a közösség fontosságának megítélésében, valamint a társadalmi normák követésében az eltérések e két településforma között már igen jelentősek.

A kötetet záró, utolsó, negyedik egység a *Kapcsolatok* címet viseli, és ebben a részben három tanulmány kapott helyet. Az első Albert Fruzsina, Dávid Beáta, Gerő Márton és Hajdu Gábor tanulmánya, mely *Kapcsolathálózati tipológia és társadalmi integráció* címet viseli. A kutatás célja „egy személyes kapcsolathálózati tipológia kidolgozása reprezentatív felnőtt lakossági mintán, és ennek összehasonlítása az ún. karaván (*convoy*) modellt alkalmazó kutatások idevonatkozó eredményeivel” (307. old.). A szerzők megállapítása szerint mostani kutatásuk többek között azt tárta fel, hogy a magyar felnőtt lakosság csaknem fele (42%) a személyközi integráltság tekintetében rossz helyzetű. Társasági életük és kapcsolathálózatuk meglehetősen korlátozott. A legrosszabb helyzetben az úgynevezett *kapcsolatszegénység veszélyében élők* csoportja van; jelenkori társadalmunkban minden ötödik felnőtt korú lakost ez jellemez. Továbbá a népesség 22%-a az úgynevezett *elmagányosodók* csoportjához tartozik, amelyben a tagok 70%-a 50 év feletti, jellemzően nincs barátjuk, bizalmas kapcsolataik pedig szinte csak a rokonaikra korlátozódnak.

A második tanulmány szerzői Dávid Beáta, Lukács Ágnes, Huszti Éva, Barna Ildikó *Kapcsolati Napló – pluszok és mínuszok. Új módszer az egocentrikus kapcsolathálózat kutatásában* címmel gazdagították a teljes kötetet. A kutatás 345 válaszadó egyéni kapcsolathálózatának jellemzőit mutatja be interakcióik szempontjából az úgynevezett kapcsolati naplóval generált adatok alapján. Továbbá kutatási eredményeiket összevetették a névgenerátor módszer által kapott adatokkal. A kutatók úgy vélték ugyanis, hogy a kapcsolati naplóval generált adatok – a névgenerátor módszerrel ellentétben – a válaszadók kapcsolathálózati struktúráját a valós interakcióik alapján rajzolják meg. A vizsgálati eredmények, többek között, azt mutatják, hogy az alacsony iskolai végzettséggel rendelkezők kapcsolati hálóját leginkább a család adja. A skála másik végén elhelyezkedők, a diplomával rendelkezők esetében már nem csak az erős kötések (családi kapcsolatok), hanem a társadalmi integráció szempontjából fontos gyenge kötések is (pl.: munkahelyi kapcsolatokon kívüli ismeretségek) jelentősen megjelennek.

A negyedik szerkezeti egységet, és egyben a kötetet záró tanulmányt két szerző, Koltai Júlia és

Nemes Dóra írta. Tanulmányuk címe: *A lakóhely hatása a társadalmi kapcsolatokra*. A kutatásban a kapcsolathálózatokat – Granovetter fogalmaira visszavezetett – erős, illetve gyenge kötések aspektusaiból mérték. Az erős kötésekre jellemző a kölcsönösség, a kapcsolatok folyamatos ápolása, melynek következtében kifejezetten zárt csoportok alakulhatnak, aminek megfigyelhető pozitív, de egyben negatív hatása is. Ezzel szemben a gyenge kötésekre jellemző az információ intenzívebb és hatékonyabb áramlása azáltal, hogy az egyénnek a gyenge kötésein keresztül lehetősége van hozzáférni más csoportok társadalmi tőkéjéhez. A kutatók arra voltak kíváncsiak, hogy ezeket a kötések milyen mértékben befolyásolják a lakóhely jellemzői. Az erős kötések esetében a szerzők azt találták, hogy csak a régióknak volt szignifikáns hatása. Ugyanakkor a gyenge kötések számára már a régiókon túl a környék összetétele, valamint a környék és a település interakciója is hatással volt.

A Kovách Imre szerkesztésében megjelent *Társadalmi integráció. Az egyenlőtlenségek, az együttműködés, az újraelosztás és a hatalom szerkezete a magyar társadalomban* című tanulmánykötet mellett, hogy releváns és naprakész információkat mutat be különböző megközelítési formákban a mai magyar társadalmi integráció témakörén belül, számos részletező táblázattal és a vizuális megértést jobban elősegítő ábrákkal is szemléletessé teszi kutatási eredményeit az olvasók számára. Összefoglaló képet ad társadalmi integrációról, rétegződésekről, egyenlőtlenségekről, az újraelosztás már ismert, illetve új megközelítési formáiról, a hatalom mibenlétéről és szerkezetéről a mai magyar társadalomban. Mindezt teszi magas színvonalú tudományos megközelítésből, de stílusa olyan, melyet a nem-szakember is magabiztosan lapozgathat abban a tudatban, hogy az új és régi információk ismerőinek csoportjához integrálódhat.

Nos, kinek is ajánlható e most megjelent kötet? Szakembereknek, szakértőknek mindenképpen, hi-

szén az integráció – véleményem szerint – annál sikeresebb lehet, minél többet beszélünk, vagy akár vitatkozunk róla. Felsőoktatásban dolgozó kollégáknak, oktatóknak, hiszen a kötetben megfogalmazott tudásanyag átadására igen komoly szükség van a jövőendő szakember-nemzedék informálásához. Egyetemi hallgatóknak, hiszen a mai magyar társadalom átfogóbb ismerete elengedhetetlen az értelmiségi lét(forma) tudatos vállalásához. S természetesen ajánlom ezt a tanulmánykötetet minden magyar állampolgárnak, aki egy jobban működő, vagyis integráltabb társadalomban kíván élni.

Kovách Imre [szerk.]: *Társadalmi integráció*
Szeged: Belvedere Meridionale, 2017. 276.p.

